

Наумова О.С., здобувач кафедри
кримінального права та процесу
Київського університету права
НАН України

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВОЛІ ОСОБИ ЗА ОЗНАКОЮ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

Аналіз засобів, що забезпечують кримінально-правову протидію злочинам проти волі особи у нормах Особливої частини КК України передбачає, насамперед, необхідність дослідження статей Розділу III Особливої частини КК України «Злочини проти волі, честі та гідності особи». Зокрема до статей, що забезпечують кримінально-правову протидію злочинам проти волі особи слід віднести: ст. 146 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини); ст. 147 (захоплення заручників); ст. 148 (підміна дитини); ст. 149 (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини); ст. 150-1 (використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом); ст. 151 (незаконне поміщення в психіатричний заклад). На нашу думку, ці статті Особливої частини КК України утворюють систему кримінально-правової охорони волі особи. Утворена така система шляхом диференціації кримінальної відповідальності, в тому числі, і за ознаками суб'єкта злочину.

З метою аналізу повноти кримінально-правової охорони волі особи видається доцільним дослідити питання диференціації кримінальної відповідальності у цих злочинах за ознаками суб'єкта злочину.

За спостереженнями Й. П. Осецького, «у новітніх кримінологічних дослідженнях активно застосовується системний підхід, що дозволяє розглядати запобігання злочинам та злочинності як соціальну систему. Однією із основних ознак цієї системи є її об'єктивна природно-правова визначеність і необхідність та урегульованість конкретними юридичними засобами у нормах чинного законодавства [1, с. 440]. Також, на думку Л. Луць «поняття система є цілісною сукупністю (комплексом) закономірно розташованих та взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів. До основних ознак системи, як правило, відносять: 1) комплексність (сукупність) елементів; 2) впорядкованість та подільність елементів; 3) наявність зв'язків між ними; 4) наявність цілісних властивостей. Ознаками, що відрізняють систему від інших явищ, є цілісність, зв'язок, стала структура [2, с. 48]. Таким чином, диференціація кримінальної відповідальності за злочини проти волі особи за ознакою суб'єкта є складовою частиною системи кримінально-правової протидії злочинам проти волі особи у статтях Особливої частини КК України.

Аналіз статей Розділу III Особливої частини КК України надає можливість встановити, що у простих складах цих злочинів відповідальність настає за ознаками загального суб'єкта (статті 146, 147, 149 КК України). У статтях 148, 150-1, 151 КК України суб'єкт злочину спеціальний. Так, за вчинення злочину, передбаченого ст. 148 КК України підлягає відповідальності особа, яка досягла 16-ти років і для якої дитина є чужою. Суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ст. 150-1 КК України, є батьки (батько чи мати) малолітньої дитини, а також особи, які їх замінюють. За вчинення злочину, передбаченого ст. 151 КК України, відповідальність настає для службової особи, яка наділена повноваженнями поміщати особу в психіатричний заклад.

Законодавець у кваліфікованих складах злочинів, що становлять систему кримінально-правової протидії злочинам проти волі особи, використовує такі ознаки спеціального суб'єкта або форми співучасті у злочині: незаконне

позбавлення волі або викрадення людини, вчинене за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 146 КК України); захоплення заручників, вчинене організованою групою (ч. 2 ст. 147 КК України); торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини вчинене: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) службовою особою з використанням службового становища; 3) особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності (ч. 2 ст. 149 КК України); використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом вчинене: 1) особою, яка раніше скоїла один із злочинів, передбачених [статтями 150, 303, 304](#) КК України; 2) за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 150-1 КК України).

В особливо кваліфікованих складах злочинів, що становлять систему кримінально-правової протидії злочинам проти волі особи, використані такі ознаки спеціального суб'єкта або форми співучасті у злочині: незаконне позбавлення волі або викрадення людини вчинене організованою групою (ч. 3 ст. 146 КК України); торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини вчинене організованою групою (ч. 3 ст. 149 КК України); використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом вчинене організованою групою (ч. 3 ст. 150-1 КК України).

Таким чином, диференціація кримінальної відповідальності за злочини проти волі особи за ознакою суб'єкта забезпечується встановленням відповідальності загального та спеціального суб'єкта злочину в залежності від характеру об'єктивної сторони конкретного складу злочину, використанням ознак спеціального суб'єкта або ж окремих форм співучасті у злочині в якості кваліфікуючих ознак у цих злочинах, виокремленням в окремих складах злочинів особливо кваліфікуючих ознак за ознакою вчинення злочину організованою групою.

Важливим напрямком удосконалення системи кримінально-правової протидії злочинам проти волі особи за ознакою суб'єкта їх вчинення є узгодження норм КК України з вимогами чинних для держави Україна міжнародних договорів.

Зазначимо, що відповідно до ч. 1 ст. 20 Конвенції Ради Європи 2005 року про заходи щодо протидії торгівлі людьми, яка ратифікована Україною у 2011 році, кожна сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином учиненого умисно пособництва або співучасті в скоєнні будь-якого з правопорушень, установлених згідно зі статтями 18 і 20 цієї Конвенції. Зокрема для цілей цієї Конвенції (п. «а» ст. 4), «торгівля людьми» означає найм, перевезення, передачу, приховування або одержання осіб шляхом погрози або застосування сили чи інших форм примусу, насильницького викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або безпорадним станом або наданням чи отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи, яка має владу над іншою особою, для експлуатації. Експлуатація включає в себе, принаймні, експлуатацію проституції інших осіб чи інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи подібну до рабства практику, поневолення або вилучення органів [3]. Окремо слід зазначити, що у ст. 19 згаданої Конвенції встановлено вимоги щодо криміналізації користування послугами жертви торгівлі людьми.

Отже, диференціація кримінальної відповідальності за злочини проти волі особи за ознакою суб'єкта забезпечується встановленням відповідальності загального та спеціального суб'єкта злочину залежно від характеру об'єктивної сторони конкретного складу злочину, використанням ознак спеціального суб'єкта або ж окремих форм співучасті у злочині в якості кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак. У статтях Розділу III Особливої частини КК України, що забезпечують кримінально-правову протидію злочинам проти волі особи, має бути передбачена відповідальність таких суб'єктів відповідно до вимог Конвенції.

Список використаних джерел

1. Осецький Й. П. Запобігання злочинам як завдання КК України: погляд кримінолога / Й. П. Осецький // 10 років

чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 жовтня 2011 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. - Х. : Право, 2011. - С. 439-442.

2. Луць Л. А. Критерії системного аналізу - методологічні основи дослідження правової системи / Л. А. Луць // Вісник Львівського університету. - Серія юридична. - 2001 - Вип. 36. - С. 47-53.

3. Конвенція Ради Європи 2005 року [про заходи щодо протидії торгівлі людьми](#) від 16 травня 2005 року / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_858.